

A

INTRODUKTION

Normkreativ innovation kan ha olika syften, till exempel att rikta fokus mot och synliggöra diskriminering som inte uppmärksammats, eller att skapa konkreta lösningar på problem som är välkända. Den här sviten beskriver olika taktiker för normkreativ innovation – olika sätt att åstadkomma ett önskat resultat.

Korten beskriver vad taktiken handlar om, hur den kan tillämpas, samt pekar på vad som kan vara risker och svårigheter. Tänk på att normkreativa projekt i princip alltid bygger på en kombination av flera olika taktiker – en huvudtaktik och en eller ett par andra som stödjer. Fråga er vilka kort, vilka taktiker som bäst beskriver det ni vill åstadkomma – "ringa in" vilka som ligger närmast era ambitioner. Tänk också på att det ni vill åstadkomma kan komma att förändras över tid, så "konsultera" korten lite då och då under processens gång.

Ett förslag på övning är att göra en matris, till exempel på en whiteboardtavla med en taktik per rad, och ett exempel på normkreativ innovation (se sviten Förebilder) per kolumn, och sedan markera vilka taktiker som är relevanta för respektive förebild. Markera också vilken som är huvudtaktik och vilken eller vilka som är stödtaktiker. Lägg också in ert projekt och jämför. Vårt förslag på relevanta taktiker finner du nederst på varje förebildskort.

TAKTIKER

HÅLSLAGAREN

Ett första steg mot förändring när det gäller jämställdhet och jämlikhet är att informera om hur diskriminerande normer begränsar människor. Att väcka opinion och medvetenhet genom att skriva och tala är ett välanvänt sätt.

♣ Använd statistik. Använd beräkningar som påvisar ojämlikhet och ojämställdhet. Detta kräver kategorisering, till exempel jämförelser mellan män och kvinnor, vilket också kan vara befästande. Men det kan fungera i ett första steg för att belysa problem.

♣ Skapa tydlighet. Det är viktigt med läsbarhet och inkludering genom användning av enklare språk, olika språk och till exempel symboler och andra grafiska hjälpmedel.

♣ Tilltala sinnen. Använd olika format och uttryck för att väcka sinnen till liv, exempelvis ljud som irriterar eller vackra melodier, bilder eller filmklipp som illustrerar ojäm fördelning. Kombinera gärna fakta med humor.

♣ Använd berättelser. En bok eller en film kan förmedla starka berättelser om upplevelser och känslor, av hur det till exempel är att vänta i en vårdkö eller hur det är att ha flytt från krig.

Tänk på att resultatet av Hålslagaren sällan är en innovation, men som del av en längre process mot innovation och nytänkande kan den vara ett viktigt delsteg. Den kan också vara viktig vid introduktionen av en normkreativ innovation. Taktiken kan med fördel kombineras med och användas som komplement till taktiken Rivjärnet.

TAKTIKER

3 SLÄGGHAMMAREN

När en norm bekräftas och upprätthålls är risken stor att de som diskrimineras inte kommer till tals – att deras erfarenheter och behov inte blir förstådda. Taktiken Slägghammaren handlar om att skapa objekt och situationer som bygger förståelse genom kroppsliga direktupplevelser av diskriminering.

♣ Skapa upplevelser. Skapa objekt eller miljöer som gör det möjligt för den som passar in i normen att uppleva hur det är att inte göra det, till exempel genom att överdriva produkters tyngd, friktion, storlek, ljud etc.

♣ Skapa omvända upplevelser. En variant är omvända upplevelser – hur skulle det till exempel vara att gå i en miljö helt anpassad för personer som använder rullstol, med till exempel väldigt låga dörrposter?

♣ Rollspela. En annan variant är rollspel – hur blir en till exempel bemött om en inte ser ut eller beter sig som de som tillhör normen – kanske går på stan i hijab, eller hand i hand med någon av samma kön?

Tänk på att Slägghammaren kräver ett pedagogiskt förhållningssätt och ett sammanhang, till exempel en utställning eller konferens, där det också finns utrymme för diskussion och reflektion. Och bara för att en "provar på" så betyder det inte att en verkligen förstår, till exempel hur det är att vara muslimsk kvinna bara för att en bär hijab en dag. Men att faktiskt våga pröva med sin egen kropp kan i alla fall ge inblickar som behövs för att en ska få syn på egna privilegier.

TAKTIKER

4

BREDSPACKELN

När människor utesluts och diskrimineras kan en viktig taktik handla om att skapa lösningar som passar bra och fungerar för fler, som är mer inkluderande – Bredspackeln. Det kan handla om mer ergonomiska och lättanvändbara funktioner, eller om att skapa uttryck, stilar och moden som inte är stereotypa.

♣ Lös behov utan att kategorisera. Dessa lösningar ska vara möjliga för så många som möjligt att använda, exempelvis offentliga toaletter som inte är könsseparerande, som också har skötbord och dessutom är anpassade för alla oavsett funktionsvariation.

♣ Undvik stereotypa uttryck som kategoriserar. Välj till exempel andra färger än rosa och blått som i dag är starkt könscategoriserande – unisexlösningar, eller undvik mönster och bilder som på olika sätt pekar ut grupper av människor.

♣ Undvik alldeles för komplicerade lösningar. Det ska fungera oavsett till exempel ålder och funktionsvariation. Det kan handla om verktyg som går bra att hålla med olika stora händer och manualer som är lätta att läsa och förstå oavsett språkkunskap eller språkförmåga.

Tänk på att det som uppfattas som neutralt oftast är en spegling av normer. Till exempel uppfattas vitt som neutralt vilket bekräftar vithetsnormer, och blått som mer neutralt än rosa, vilket bekräftar maskulinitetsnormer. Var uppmärksam på detta för att inte återigen gynna de redan privilegierade. Tänk också på att Bredspackeln kan ge motsatt effekt, att alla ska passas in i en ny mall - en annan uniform. Den kan därför kombineras med Skiftnyckeln som möjliggör för individuella tillägg och anpassningar.

TAKTIKER

PRECISIONSMEJSELN

Lösningar som ska passa så många som möjligt kan leda till att redan privilegierade grupper och individer gynnas på bekostnad av dem som diskrimineras, eftersom deras behov inte alltid går att uppfylla med en generell lösning. I stället kan det krävas specifika lösningar – taktiken Precisionsmejseln.

♣ Bygg på förståelse. Taktiken bygger på förståelse för och prioritering av grundläggande mänskliga känslor och behov, som behovet av trygghet.

♣ Adressera specifika behov. Precisionsmejseln bygger på specifika behov, till exempel att en kvinna som utsatts för manligt våld inte ska behöva möta män på kvinnojourer eller att någon som flytt från våld av polis eller militär ska vara tvungen att möta uniformerad personal vid ett flyktingmottagande.

♣ Stärk förmågor. Taktiken kan handla om att skapa lösningar som stärker utsattas förmågor, kraft och oberoende. Då kan det krävas miljöer där människor som diskrimineras kan bygga dessa förmågor utan att omedelbart mötas av diskriminerande och förtryckande handlingar.

Tänk på att en specifik lösning kan få kritik för att den exkluderar, men det är skillnad på exkludering och diskriminering i en situation där det råder ett ojämlikt maktförhållande. Kritiken kommer oftast från dem som gynnas av den rådande maktordningen. Taktiken kan med fördel kombineras med Skiftnyckeln så att samma utrymme, tjänst eller produkt kan varieras och anpassas beroende på människors behov.

TAKTIKER

VIRVELVISPEN

I taktiken Bredspackeln undviks uttryck som kan upplevas som problematiska, vilket kan riskera att motverka målet. När en lösning benämns som unisex och helt saknar rosa i färgpaletten finns risk att det förstärker uppfattningen om rosa som fel. Och eftersom rosa idag är laddat som feminint blir det feminina (och kvinnliga) nedvärderat. Virvelvispen är en taktik som tar tillbaka, bejakar och laddar om problematiska uttryck.

♣ Blanda det problematiska. Blanda känsliga uttryck som annars används för att förstärka motsatser i ett och samma sammanhang. Till exempel barnkläder som är blommiga och farliga, mörka och glittriga på samma gång, i stället för neutralt ofarliga. Det bejakar inte bara en mångfald av uttryck utan skapar också möjligheter för nya upplevelser.

♣ Återta och ladda om. Återerövra uttryck som har kapats för att stänga ute människor genom att använda dem i sammanhang där alla är välkomna – till exempel den svenska flaggan i en omgivning som kännetecknas av människor med migrationserfarenheter. Det mesta kan laddas om med nya värden.

Tänk på att den här taktiken kräver stor respekt för symboliska tolkningar, som en inte själv alltid har tillräcklig kunskap om. Det finns symboler och uttryck som bör undvikas – nidsbilder som används för att kränka människor (som till exempel n-ordet och blackface). Var ödmjuk inför andras erfarenheter och lyssna på dem som eventuellt upplever symbolerna som diskriminerande.

TAKTIKER

7

KAMOUFLAGENÄTET

Ofta kan vi behöva introducera det nya genom att förpacka det så att det känns igen som något välbekant och tryggt. Tänk på hur de första elarmaturerna såg ut som ljuskronor eller TV-apparaterna som skåpsmöbler. Genom Kamouflagenätet kan lösningar och idéer introduceras som annars skulle kunna uppfattas som avvikande lösningar.

♣ Utnyttja estetiken. Använd estetiska uttryckssätt som talar det språk som mottagaren känner sig trygg med. Det kan möjliggöra för ett mer radikalt innehåll. Ett exempel är när avdelningen som säljer skönhetsprodukter för män kallas "manlig depå" i stället för sminkavdelning.

♣ Spela med roller. Taktiken kan vara viktig om det handlar om att möjliggöra för människor att ta nya roller. Till exempel kan det underlätta för en föräldraledig pappa om det erbjuds honom en skötväska med färger som är mindre kopplade till feminitet, som kanske till och med spelar med ett formspråk som är maskulint kodat.

Tänk på att risken är stor att den här taktiken, istället för att bredda, bara befäster traditionella roller och normer. Resultatet kan också uppfattas som överdrivet eller påklippt. Skönhetsprodukter förpackade med maskulina uttryck utmanar inte nödvändigtvis traditionella värderingar och roller – men det kan vara en början.

TAKTIKER

SKIFTNYCKELN

Många lösningar utvecklas med ambitionen att lösa ett problem eller tillgodose ett behov, en gång för alla. Sådana lösningar blir så kallade "svarta lådor" som är svåra att förstå eller påverka. Skiftnyckeln bygger på inställningen att människors behov och problem är relativa och förändras över tid. Därför behövs lösningar som är flexibla – som inbjuder till tillägg, förändringar och justeringar.

♣ Våga det oplanerade. Bejaka möjligheten att lösningen kanske inte alls kommer att användas så som det var tänkt från början.

♣ Bygg in flexibilitet. Ju mer lösningen tillåter och aktivt uppmuntrar användare att manipulera och anpassa, desto mer gynnas människors delaktighet – och i sin tur förstärks demokratiseringen.

♣ Visa tillit. Delaktighet skapar ansvarskänsla och engagemang. Genom att uppmuntra mindre privilegierade gruppers deltagande skapas förutsättningar för större inflytande i samhället. Det kan till exempel handla om att bygga offentliga rum som ska kunna användas av stadens alla invånare, vid olika tillfällen och utan krav på konsumtion.

Tänk på att anpassning kräver kunskap. Gör lösningar som är enkla att interagera med. Komplettera med kunskap och stöd, till exempel kurser eller workshops om det krävs. Annars finns det risk att bara vissa (oftast redan privilegierade) gynnas, på bekostnad av andras behov. Kom ihåg att de människor som inte deltar kanske inte har kapacitet att delta, eller förtroende för de metoder som används.

TAKTIKER

SVETSEN

Från industrialiseringens början har individen och individualitet varit ett ideal i produktutveckling och innovation. Det leder till lösningar som betonar oberoende. Men för att bygga ett demokratiskt samhälle är delaktighet, gemenskap och respekt mellan människor nödvändigt. Taktiken Svetsen utgår ifrån det sociala snarare än det individuella som ideal.

♣ Bygg in beroende. Beroende ses som något negativt, det räcker att se på synonymerna i ordlistor – ofri, bunden, avhängig. Men att skapa lösningar som ökar vårt beroende av varandra kan vara mycket positivt - det kan hjälpa oss att stärka sociala band och mänskliga relationer, motverka fördomar och skapa meningsfullhet för fler. Finns det möjlighet att bygga funktioner som faktiskt kräver samverkan mellan människor, som svetsar oss samman?

♣ Skapa sociala lösningar. Olika former av tjänster bygger på strategin att vi hjälper varandra. Sociala innovationer är typexempel. Det kan handla om lösningar där människor stödjer varandra i nöd. Andra är mindre dramatiska men lika viktiga, till exempel kan unga och gamla i delat boende stödja och hjälpa varandra praktiskt och socialt.

♣ Ta hjälp av varandra. Tillsammans är stark :-)

Tänk på att makt frodas i sociala sammanhang. Det finns en risk att sociala lösningar bygger på under- och överordning – det är då beroende blir något negativt. Det gäller att skapa lösningar som bygger på jämbördiga villkor och på tydliga kontrakt människor emellan.

TAKTIKER

10

HÄVSTÅNGEN

Diskriminering resulterar i att vissa grupper intressen och behov underordnas. För att skapa jämlikhet, med rättvis representativitet mellan olika grupper, kan det krävas positiv särbehandling, det vill säga att några lyfts fram och gynnas speciellt – med taktiken Hävstången.

♣ Skapa omvända privilegier. Diskriminering bygger på att det finns vissa grupper som ges privilegier och fördelar i relation till andra grupper. Därför kan det behövas lösningar som skapar bättre balans, exempelvis genom att ge konkreta fördelar för de som vanligen diskrimineras, så i golf där olika spelare får olika handicap för att de ska kunna tävla med varandra på ungefär lika villkor.

♣ Uppmärksamma det osynliggjorda. Den underordnades historia osynliggörs, vare sig det handlar om en nations, en organisations eller en familjs. Men berättelserna finns där, om en letar, att använda för att rätta till historieskrivningen.

♣ Upphöj det nedvärderade. Inte bara grupper av människor har olika status. Det gäller även olika uttryck så som färger och former. Men denna status är inte cementerad. Till exempel de faluröda stugorna med vita knutar var från början målade för att efterlikna det då dyra röda teglet. I dag har färgen ett kulturellt värde i sig själv. Allt kan omförhandlas och uppvärderas.

Tänk på att skapa lösningar som verkligen förändrar maktförhållanden. Sociala sammanhang som bygger på någon form av tvång om medverkan bygger inte jämlika sammanhang, inte heller korta projekt finansierade med tidsbegränsade medel.

TAKTIKER

11

SLASKRENSAREN

Det finns produkter och andra lösningar som är så dåliga, till exempel för att de är extremt stereotypa, att de helt enkelt inte går att motivera eller försvara – exempelvis sexualiserat barnmode. Det kan också vara lösningar som så ensidigt gynnar vissa grupper, till exempel vissa organisationsformer som skapar dåliga organisationskulturer. I sådana fall är den kanske mest framkomliga vägen att ta till Slaskrensaren – att ta bort för att komma vidare.

♣ Underbygg. Om inte medier eller kunder redan visat hur problematisk lösningen är kan det krävas en underbyggnad som till exempel bygger på strategierna Hålslagaren och Slägghammaren för att bädda för Slaskrensaren.

♣ Välj ut. Slaskrensaren behöver inte handla om att ta bort allt. Det kan vara en dellösning. Om leksaksaffären delats in i en pojk- och en flickavdelning kan det räcka med att ta bort den indelningen för att skapa en mer jämlik affär.

♣ Ta bort.

Tänk på att den här taktiken har en mycket problematisk historia. Den förordas ofta av förespråkare för grupper som tror på extremt förenklade lösningar på komplexa problem. Taktiken behöver bygga på en grundlig analys. Den kan också vara svår i en organisation – den som måste övertygas är kanske samma person som en gång tagit beslutet att skapa det som ska bort.

TAKTIKER

12

RIVJÄRNET

Normer och värderingar blir ofta abstrakta och problemen förblir dolda i diskussioner och debatter. Då kan det krävas en radikal form av konkretisering – taktiken Rivjärnet. Den handlar om att skapa uppmärksamhet för behov av förändring genom objekt som synliggör och ställer frågor genom sin form och funktion.

♣ Utgå ifrån det välbekanta. Använd det igenkännbara, till exempel vardagsprodukter eller typiska bilder från reklamvärlden som utgångspunkt.

♣ Modifiera. Ändra utseende så att det vardagliga ställer frågor om normer, om det som tas för givet. Det kan handla om att kasta om färger och symboler etc. Sådana objekt fungerar ofta bra på bild. Eller så kan det handla om att skapa objekt och miljöer som det går att interagera med – som går att klä på sig, befinna sig i, lyssna på, röra vid. Det skapar genvägar till förståelse genom direkta sinnesintryck. Det normkritiska kan till och med var helt dolt, gömt.

♣ Skruva. Använd alla tillåtna knep, som humor, satir och ironi, beroende på var på skalan inställsamt/provocerande resultatet ska vara.

Tänk på att Rivjärnet är situationsberoende. Ett normkritiskt objekt som ska synliggöra en normproblematik kan upplevas mycket olika. Vissa kanske förstår direkt medan andra bara blir provocerade. Därför är det viktigt att ha med en normkritiskt kunnig designer eller konstnär för att resultatet inte ska bli plump eller slå fel.

TAKTIKER

13 PLANTERINGSSPADEN

Det är lätt att fastna i ett tillstånd av att bråka mot normer utan att nå resultat. Risken är stor för uttrötning då motståndet ofta är svårt att rå på. En annan risk är att vi ofrivilligt återskapar normer genom att ge dem utrymme.

Ett radikalt och positivt alternativ är taktiken Planteringsspaden. Den handlar om att skapa förslag bortom normen och rådande kategoriseringar – det vill säga Queer. Effekten av den här taktiken är inget att skoja bort. Visioner och drömmar har alltid drivit mänskliga framsteg, tänk på tidiga drömmar om allt från månfärder till demokrati. Det vi kan uttrycka och drömma om har också en möjlighet att bli verklighet.

♣ Aktivera föreställningsförmågan. Planteringsspaden är ingen enkel match eftersom våra förförståelser och erfarenheter jobbar emot vår förmåga till fantasi. Prova därför att drömma genom att byta perspektiv, leta i arkiven, vandra utan mål i fantasin. Och tillåt er att gå vilse. Det är ofta då det händer.

♣ Gestalta för att komma vidare. Att drömma är en process där varje steg behöver konkretiseras för att leda vidare. Skissa och uttrycka på olika sätt – kollage, modeller, metaforer, bilder. Bry er inte om att vara konsekventa. Det är ofta i utsvävningarna som nya idéer föds.

Tänk på det krävs ett metodiskt och konstnärligt förhållningssätt för att fungera. Ta hjälp av andra människor som är vana att trigga fantasin, till exempel konstnärer. Försök också att undvika att skapa nya stereotypa kategoriseringar i resultatet.

TAKTIKER

